

Cyngor gan Gomisiynydd Cenedlaethau'r Dyfodol i Fwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus Castell-nedd Port Talbot

Annwyl Fwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus Castell-nedd Port Talbot a swyddogion cefnogi,

Diolch am geisio fy nghyngor ar sut y gallech gymryd camau i fodloni eich amcanion lles drafft. Mae sgwrsio'n rheolaidd â'ch swyddogion cefnogi, mynd i weithdai'r BGC a chael y cyfle i fynd i gyfarfod eich Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus (BGC) wedi bod yn fuddiol iawn i aelodau o'm tîm er mwyn rhoi dealltwriaeth iddynt o sut rydych yn gweithio gyda'ch gilydd fel BGC; y dull rydych wedi'i ddefnyddio i gynllunio lles a'ch bwriad i gyflawni'r amcanion a chymryd camau mewn ffordd wahanol. Fel y byddant wedi'i drafod â chi, roeddwn yn awyddus i'm cyngor fod yn ddefnyddiol i chi a'r cyd-destun rydych yn gweithio ynddo, felly gobeithiaf eich bod chi hefyd wedi cael budd o'r cysylltiadau rheolaidd hyn a'u bod wedi rhoi peth arweiniad i chi ar hyd y ffordd.

Dros y 14 wythnos diwethaf, rydych wedi bod yn datblygu'r amcanion a'r themâu drafft canlynol a byddaf yn eu defnyddio fel sail i'm cyngor:

- (Amddiffyn/diogelu) Plant yn eu blynyddoedd cynnar yn enwedig plant sydd mewn perygl o brofiadau andwyol yn ystod plentyndod.
- (Creu) Cymunedau diogel, hyderus a chadarn (gyda ffocws penodol ar bobl ddiamddiffyn).
- (Annog) Heneiddio'n dda.
- (Hyrwyddo) Lles drwy'r gweithle.
- Gyda blaenoriaeth drawsbynciol o: Gydnabod rôl isadeiledd gwyrdd a'i hyrwyddo er mwyn cefnogi lles economaidd, cymdeithasol a diwylliannol pobl Castell-nedd Port Talbot.

Fel y gwyddoch, wrth osod yr amcanion drafft a chymryd camau i'w cyflawni, mae'n rhaid i BGC ddefnyddio'r pum ffordd o weithio i herio busnes fel arfer a mwyafu eu cyfraniad at bob un o'r saith nod llesiant cenedlaethol. Mae dwy ran i fy nghyngor – yn gyntaf, eich helpu i ystyried sut gallech wneud hyn yn effeithiol. Yn ail, yn seiliedig ar eich themâu a'ch amcanion drafft, bydd yn darparu sbardunau, adnoddau a chysylltiadau i'ch helpu i ddangos, drwy eich cynllun lles, eich bod wedi defnyddio'r pum ffordd o weithio a'r saith nod llesiant i gyfeirio'ch camau.

Nid mynegi fy marn ar eich amcanion lles yw diben y cyngor hwn. Chi sy'n pennu'r rhain ac yn berchen arnynt, fel BGC ar y cyd.

Byddwn yn eich annog i ddarllen hwn ar y cyd â'm hymateb i'ch asesiad lles. Rwyf yn awyddus i hyn fod yn ymarfer 'bwydo ymlaen' yn hytrach na 'bwydo'n ôl', gan eich helpu i ystyried sut i fynd i'r afael ag asesu a chynllunio lles parhaus. Fel y gwyddoch, cyhoeddais 'Llesiant yng Nghymru: Cynllunio Heddiw ar gyfer Gwell Yfory' yn ddiweddar sy'n tynnu sylw at ganfyddiadau ac argymhellion allweddol ar gyfer pob BGC a chorff cyhoeddus ynglŷn â meysydd newid allweddol sy'n angenrheidiol i wneud penderfyniadau gwell ar gyfer cenedlaethau'r dyfodol. Bwriedir i'r adnoddau hyn fod o gymorth i chi hefyd.

Mabwysiadu ffyrdd gwahanol o weithio i gymryd camau i fodloni eich amcanion drafft:

Nid yw pennu amcanion a chamau'n fusnes fel arfer. Yn y gorffennol, rydym wedi trafod themâu a blaenoriaethau ac wedi llunio cynlluniau sy'n dangos yr hyn rydym eisoes yn ei wneud. Mae cyflawni dyheadau'r ddeddf hon yn ymwneud â'r 'beth' a'r 'sut', h.y. beth ydych chi am ei wneud i gyfrannu at ein gweledigaeth a rennir o'r saith nod llesiant cenedlaethol? Mae'r nodau'n cydnabod bod datblygu cynaliadwy'n cysylltu'r amgylchedd rydym yn byw ynddo, yr economi rydym yn gweithio ynddi, y gymdeithas rydym yn ei mwynhau a'r diwylliannau rydym yn eu rhannu, â phobl ac ansawdd eu bywydau, felly beth ydych chi am ei wneud yn wahanol gyda'ch gilydd? A, sut mae'r egwyddorion datblygu cynaliadwy yn dylanwadu ar eich camau gweithredu ar gyfer Castell-nedd Port Talbot?

Mae addasu eich ffyrdd o weithio yn y modd hwn yn gofyn am ymagwedd wahanol. Mae Pensaernïaeth Dyfodol Cynaliadwy Academi Wales yn mynegi'n gryno sut mae angen newid ymddygiadau arweinyddiaeth. Gallech ddefnyddio'r fframwaith hwn i helpu i archwilio ymddygiadau'ch bwrdd eich hun a sut gallwch newid. Mae angen i chi roi amser a chyfle i chi'ch hunain fel BGC i gwestiynu a yw ymagweddau presennol at gyflwyno gwasanaethau cyhoeddus yn addas i'r dyfodol ac archwilio'r hyn sy'n achosi pwysau a thensiwn allweddol wrth gyflwyno'ch amcanion. Yn ymarferol, rwy'n cynghori BGC i gynnal cyfarfod penodol neu greu sesiynau er mwyn gallu trafod pob un o'ch amcanion drafft.

Rwy'n gwybod eich bod wedi bod yn cynnal gweithdai i ddod â phobl ynghyd o ran datblygu camau i gyflawni'ch amcanion drafft. Mae angen i

sesiynau tebyg yn y dyfodol ddefnyddio'r pum ffordd o weithio fel dull i herio'r ymagweddau a ddefnyddiwyd o'r blaen a'r saith nod llesiant fel fframwaith ar gyfer ystyried sut gallwch gael effaith ar sawl math gwahanol o les. Mae'n rhaid i'r sesiynau hyn, a rhai'r BGC, ganolbwyntio ar weithredu. Mae angen i gyfarfodydd fod yn fwy na thrafodaeth gwrtais os ydych am gymryd ymagwedd wahanol, gyda phartneriaid yn glir ar y camau gweithredu maent yn gyfrifol amdanynt, yr ymagwedd y byddwch yn ei chymryd gyda'ch gilydd a'r camau y byddwch yn eu cymryd i fodloni'ch amcanion a mwyafu cyfraniad i'r saith nod llesiant. Hoffwn ddeall yr hyn y mae pob amcan drafft a cham rydych yn ei osod yn ei olygu i Gastell-nedd Port Talbot a sut mae hyn yn ffordd wahanol iawn o weithio na'r hyn rydych wedi'i wneud o'r blaen.

Byddwn yn awgrymu bod angen i chi ddangos sut mae eich BGC wedi ystyried y canlynol mewn perthynas â'ch holl amcanion:

- **Tymor hir:** Beth ydych chi'n ei ddeall am y tueddiadau tymor hir, y cyfleoedd, y risgiau a'r sefyllfaoedd posib ar gyfer y mater hwn? Beth yw'r rhain ac a ydych chi wedi archwilio eu heffaith ar eich camau? A oes bylchau yn eich data neu'ch dealltwriaeth ar hyn o bryd? Pa wybodaeth am ragolygon neu dueddiadau yn y dyfodol y mae ei hangen arnoch er mwyn deall y mater hwn yn well? Pa allu, hyder ac arbenigedd y mae eu hangen arnoch i lenwi bylchau mewn gwybodaeth? Er mwyn llywio'r camau gweithredu rydych yn eu cymryd, bydd angen i chi fapio ac ystyried tueddiadau'r dyfodol yn ddigonol ar gyfer eich holl amcanion. Mae fy swyddfa yn gweithio gydag eraill i wella gallu yn y maes hwn a, fel y gwŷr eich tîm cefnogi, mae Llywodraeth Cymru wedi bod yn ychwanegu at adnoddau adroddiad 'Tueddiadau'r Dyfodol' y dylech wneud y defnydd mwyaf ohonynt drwy gael mynediad iddynt drwy Objective Connect neu drwy gysylltu â David Thomas. Mae'r adroddiad '[Now for the long-term](#)' gan Ysgol Oxford Martin yn dangos tueddiadau byd-eang a chenedlaethol ar gyfer y dyfodol y mae angen i bob un ohonom ymateb iddynt wrth ymgymryd â datblygu cynaliadwy.
- **Atal:** Wrth ystyried y mater hwn, oes gennych chi ddealltwriaeth o'r hyn rydych yn ceisio ei atal? Pa achosion sydd wrth wraidd y mater a phryd a ble fyddai'r pwynt gorau i ymyrryd? Ydych chi'n glir o ran pa fath o ataliaeth sydd ei angen: ataliaeth sylfaenol h.y. ceisio atal rhywbeth cyn iddo ddigwydd; ataliaeth eilaidd h.y. atal rhywbeth rhag gwaethygu; neu ataliaeth drydyddol h.y. lliniaru effaith rhywbeth a chanddo effeithiau parhaus. Dyma'r gwahaniaeth rhwng annog rhywun i wisgo helmed beic (sylfaenol -

atal niwed i'r pen cyn iddo ddigwydd); gosod rhywun yn yr ystum adfer os yw wedi cwmpo oddi ar ei feic (eilaidd - atal niwed rhag gwaethgu) a chwmsela yn dilyn y ddamwain (trydyddol - helpu anafiadau parhaus rhag gwaethgu).

Nid yw llawer o BGC wedi defnyddio'u hasesiadau i ddeall yn llwyr y sefyllfa bresennol a graddfa a natur yr ymateb sy'n ofynnol. Rwy'n gwerthfawrogi efallai nad ydych yn gwybod yr hyn yw'r darlun cyfan eto, ond rwyf am weld pob BGC yn archwilio sut mae'n torri cylchredau ac yn ymchwilio'n ddyfnach i ddata i weld y negeseuon sydd ymhlyg ynddo i ddeall achosion ac effeithiau materion a thueddiadau allweddol yn well er mwyn llywio'ch camau.

- **Cydweithio:** Rwyf hefyd yn falch o glywed eich bod yn ystyried y perthnasoedd gwahanol rhwng strwythurau cenedlaethol, rhanbarthol a lleol ac yn ystyried lle gall fod angen yr ymyriadau mwyaf effeithiol er mwyn mynd i'r afael â'r materion rydych wedi'u nodi yn eich asesiad o les. Rwy'n cydnabod bod y broses hon yn gymhleth, ond mae'n bwysig bod y bobl sy'n eistedd o amgylch bwrdd y BGC yn gallu cyfrannu'r ystod orau o fewnwelediadau, heriau adeiladol, data ac atebion i'r BGC. Oes gennych chi'r bobl gywir o amgylch y bwrdd ac ar y lefel gywir i wneud penderfyniadau ynghylch mater? Â phwy arall y gallai fod angen i chi gydweithio er mwyn deall hyn yn well? Fel yr wyf eisoes wedi argymhell yn fy adroddiad ar yr Aseidiadau Lles, dyma gyfle amserol i adolygu aelodaeth wâdd y BGC ac ystyried pwy yw'r bobl 'anarferol' y mae'n bosib y bydd angen i chi weithio gyda nhw i gyflawni eich amcanion.

Wrth gyflawni'r camau, sut gallai'ch sefydliadau gydweithio? Bydd angen i chi ddangos sut mae eich BGC yn ystyried y camau y mae angen i chi eu cymryd gyda'ch gilydd ac ar draws ffiniau sefydliadol er mwyn cyflawni'ch amcanion yn effeithiol. Gallai hyn gynnwys cydleoli staff, chwalu strwythurau traddodiadol, trefnu cyfnewid swyddi a secondiadau ac, yn bwysicaf oll, rhannu adnoddau. Byddaf am weld sut rydych wedi ystyried y buddion hyn a sut bydd y camau y byddwch yn eu cymryd yn eich helpu i gydweithio.

- **Integreiddio:** Ar gyfer pob amcan, sut ydych chi am osgoi'r arfer o wneud rhywbeth sy'n bodloni'r amcan yn unig ac, yn hytrach, ddangos eich bod yn cymryd camau sy'n mwyafu eich cyfraniad at bob un o'r nodau? Rwy'n falch o glywed eich bod wedi dechrau ystyried y cysylltiadau rhwng eich amcanion yn eich trafodaethau er mwyn helpu i lywio'ch penderfyniadau am y camau mwyaf

effeithiol a byddwn yn eich annog i wneud hyn yn fwriadol ac yn eglur. Yn hytrach nag edrych ar y mater hwn mewn modd traddodiadol a chyffredinol, ydych chi wedi edrych ar ddiffiniad pob un o'r nodau i ehangu'ch dealltwriaeth o les ar gyfer y mater hwn a'r cyfleoedd a allai fod ar gael ar gyfer cyflawni'r nodau hyn drwy bob un o'ch amcanion? Pa mor dda ydych chi'n deall y cyfraniad y mae eich sefydliad yn ei wneud i'r amcan hwn ar hyn o bryd? Ac ydych chi'n deall pa mor wahanol yw'r cyfraniad y bydd angen i chi ei wneud i'r amcan hwn wrth fynd ymlaen?

Sut gallwch chi gynllunio'r hyn sy'n digwydd mewn mannau eraill yn eich sefydliadau, y strategaethau a'r cynlluniau yn rhanbarthol ac yn genedlaethol, i gysylltu ac arwain gydag eraill ar gyflawni'r amcan hwn? Fel BGC, ydych chi wedi ystyried eto y rhwystrau neu'r tensiynau sydd wedi codi a pha gamau y gallwch chi (neu eraill) eu cymryd i'w goresgyn? Pwy arall sydd ei angen o amgylch bwrdd y BGC i'ch helpu i gysylltu penderfyniadau a gwella lles ar gyfer y mater hwn?

- **Cynnwys:** Roedd eich asesiad lles yn cynnwys amrywiaeth eang o bobl. Rwyf nawr am weld ffocws amlwg gan bob BGC o fynd y tu hwnt i'r ymarferion ymgynghori ac ad-hoc arferol. Ar hyn o bryd, nid yw'n glir sut mae preswylwyr yn cael eu cynnwys yn natblygiad eich amcanion lles a'r camau. Sut ydych chi'n ceisio deall profiadau bywyd pobl yn eich ardal a sut mae hyn yn llywio'ch camau gweithredu? Sut ydych chi nawr yn mynd ati i chwilio am ffyrdd gwell o gynnwys pobl mewn penderfyniadau? Sut gallwch chi gydweithio ag aelodau o'r cyhoedd i ddilyn y camau hyn? Fel gyda Bwrdd Gofal Cymdeithasol Cymru, pa opsiynau sydd i gynnwys pobl gyda phrofiad o fywyd go iawn ar fyrdau ac mewn grwpiau partneriaeth?

Mae'ch swyddogion cefnogi wedi gweithio'n galed i'ch helpu i gyflawni'r lefel hon o gynnydd wrth asesu lles ar gyfer yr ardal, cyfuno'r dystiolaeth hon yn themâu lefel uchel a drafftio'ch amcanion a'ch camau, ond mae'n rhaid i mi bwysleisio mae'ch arweinyddiaeth chi sydd angen i fabwysiadu ffordd newydd o weithio. Rwy'n gwybod eich bod wedi defnyddio'r nodau i helpu i lunio'ch amcanion, ond maent hefyd yno i'ch helpu i archwilio'r tensiynau a'r cyfleoedd i gydweithio er mwyn cael gwasanaeth cyhoeddus gwell i Gymru.

Fel arweinwyr, rwy'n siŵr eich bod chi'n rhan o sawl strwythur, cyfarfod a menter bartneriaeth, ond mae'r BGC i fod yn gyfle ar gyfer integreiddio a chydweithio ar lefel uwch a dylanwadol. Er mwyn creu perchnogaeth a

gweithredoedd ar y cyd yn y BGC, mae angen i chi feithrin dealltwriaeth a pharch tuag at broffesiynau'ch gilydd a dadlau'ch cymhellion. Argymhellais yn yr adroddiad 'Llesiant yng Nghymru: Cynllunio Heddiw ar gyfer Gwell Yfory' ei bod hi'n bwysig ein bod yn symud oddi wrth weld BGC fel byrddau a arweinir gan awdurdodau lleol – mae'n le i weithredu, nid i rannu cyflwyniadau diddorol. Dylai'r BGC ymwneud â ffordd newydd o weithio ac ni ddylai gael ei yrru gan ddiwylliant un sefydliad yn unig. Gall Cadeirydd y BGC, sut a phryd y cynhelir cyfarfodydd a sut y cefnogir y BGC, newid meddylfryd a chaniatáu her iachach i 'fusnes fel arfer'.

Mae'r gwaith arweinyddiaeth a phartneriaeth hwn yn treiddio trwy bob lefel o'ch sefydliadau sy'n aelodau. Mae cysondeb o ran cynrychiolaeth a sut rydych yn mynd â negeseuon yn ôl o'r BGC i'ch sefydliadau eich hunain yn hanfodol i feithrin perthnasoedd a gweithredu. Mae cyfleu pam mae gwaith y BGC yn bwysig i'ch uwch-dimau rheoli eich hunain a defnyddio'r cynllun lles i herio arferion presennol yn eich adrannau eich hunain yn hanfodol er mwyn creu'r newid mewn diwylliant rydych wedi'i amlygu mewn trafodaethau gyda fy nhîm. Mae gennyf rôl i nodi a lliniaru rhwystrau, ond mae gennyf chi hefyd - fel uwch-arweinwyr - rôl i herio'ch rheolwyr i weithio'n wahanol a 'bod yn ddiogel i fethu'.

Ynghyd â hyn, bydd angen i chi hefyd ddangos sut mae pob sefydliad yn cymryd camau rhesymol i arfer ei swyddogaethau i gyflawni amcanion y BGC. Rwy'n cydnabod yn ystod camau cyntaf gweithredu'r ddeddf y gall hyn fod yn heriol gan fod amcanion cyrff cyhoeddus unigol wedi'u gosod. Felly, er fy mod yn deall bod angen amser ar BGC a chyrff cyhoeddus i weithio tuag at gydlyn eu hamcanion, byddaf am weld nad yw gwaith y BGC yn cael ei ystyried fel rhywbeth ar wahân i flaenoriaethau'r cyrff sy'n aelodau. Mae'n galonogol eich bod wedi cydnabod hyn a'ch bod yn sylweddoli bod angen i chi ddeall y bartneriaeth a'r trefniadau sefydliadol presennol er mwyn gwneud rhai newidiadau. Mae BGC eraill sy'n ceisio gwneud newid sefydliadol drwy eu hamcanion yn cynnwys Torfaen (sy'n edrych ar ddatblygiad sefydliadol yng nghyd-destun y ddeddf), Sir Benfro, Caerffili a Chaerdydd - efallai yr hoffech gysylltu â nhw'n uniongyrchol i rannu syniadau a dysgu.

Mae'n dilyn felly bod angen i bob un ohonoch, fel aelodau'r BGC, gydnabod cydlynu'r gwaith hwn. Mae gennyf ddiddordeb mewn sut caiff BGC gwahanol eu cefnogi ac mae'n ymddangos pan fydd cefnogaeth yn amlasiantaethol, gydag adnoddau priodol ac ymrwymiad gwahanol bartneriaid, daw cydweithio ac integreiddio ar draws adrannau a strwythurau'n haws. Fel gyda meysydd eraill, erbyn hyn mae gennyf

swyddog rhanbarthol i gydlynu'r gwaith hwn sy'n gadarnhaol ond mae rhai BGC eisoes yn mabwysiadu trefniadau gweithio agosach, tîm rhithiol amlasiantaeth gydag uwch-arweinydd neu secondiadau mwy ffurfiol a chydleoli. Mae sawl adnodd a all fod o ddefnydd, megis [Designing Multi-Agency Partnerships; Leading Culture Change a Stepping up: a framework for public sector leadership on sustainability](#). Bydd hyn yn gofyn eich bod chi, pobl mewn rolau arweinyddiaeth, yn chwarae eich rhan ac yn bod yn ddewr wrth ysgogi'r newidiadau y mae eu hangen.

Dylai pob BGC ystyried y cyngor hwn, ond rwy'n gwerthfawrogi bod pob BGC wedi cymryd ymagwedd wahanol at lunio ei amcanion lles ac yn cyflwyno ei gynllun lles yn y cyd-destun sy'n addas iddo. Mae ail ran fy nghyngor yn ceisio'ch helpu i ddangos, trwy'ch cynllun lles, eich bod wedi defnyddio'r pum ffordd o weithio a'r saith nod llesiant i gyfeirio'ch camau.

Cyngor ar sut gallech gymryd camau i gyflawni'ch amcanion drafft:

O'r trafodaethau rheolaidd rydych wedi'u cael gyda fy nhîm, rwy'n gwybod bod eich swyddogion cefnogi wedi gweithio'n galed dros yr haf i ddadansoddi'ch canfyddiadau o'r asesiad, blaenoriaethu materion drwy drafod gyda chi a chynnwys eraill i gasglu gwybodaeth broffesiynol i lunio'ch amcanion a'ch camau. Diben y rhan hon o fy nghyngor yw rhoi syniadau, gwybodaeth a chysylltiadau i chi a allai helpu i ddangos sut rydych chi wedi ystyried y camau y byddwch yn eu cymryd yng nghyd-destun Castell-nedd Port Talbot.

Byddwn yn eich annog i adeiladu ar ddatblygu rhyng-gysylltiadau rhwng y themâu a'r amcanion trwy gytuno ar eich camau a'u cyflwyno i fodloni'r amcanion hyn. Mae'n bwysig eich bod yn ystyried sut mae'ch amcanion - yn unigol a chyda'i gilydd - yn mwyafu eu cyfraniad at y nodau llesiant ac nid yn gwneud cysylltiadau â nifer llai o'r nodau llesiant lle mae cyswllt clir ac uniongyrchol yn unig. Er enghraifft, ar hyn o bryd ni allaf weld cyfeiriad at wella lles economaidd yng Nghastell-nedd Port Talbot. Sut bydd Prydain yn gadael yr UE yn effeithio ar raglenni cyllid? Pa gyfleoedd sydd ym Margen Ddinesig Bae Abertawe i wella lles cymdeithasol, diwylliannol, amgylcheddol ac economaidd y rhanbarth? Ar gyfer pob un o'ch amcanion, bydd angen i chi eu gosod yng nghyd-destun Castell-nedd Port Talbot yn hytrach na mewn termau cyffredin. Drwy archwilio cysylltiadau â'r nodau lles, byddwch yn cael darlun mwy cyfannol o'r mater rydych yn ceisio'i ddatrys ond, yn ogystal, gallwch

gynyddu'r ystod o adnoddau a chyfleoedd y gallwch eu defnyddio i'ch helpu i ddod o hyd i atebion.

- Cefnogi plant yn eu blynyddoedd cynnar, yn enwedig plant mewn perygl o brofiadau andwyol yn ystod plentyndod.

Rydych wedi nodi, yn gywir, yn eich asesiad fod plant sy'n profi plentyndod anodd a llawn straen yn fwy tebygol o gael lles gwael yn ddiweddarach mewn bywyd. Mae'r rhan fwyaf o BGC wedi llunio amcanion sy'n gysylltiedig â'r pwnc hwn a hoffwn ddeall, wrth gymryd camau i fodloni eu hamcan, beth sy'n mynd i newid ar bob lefel er mwyn cyflawni hyn? Sut bydd gwasanaethau ar gyfer darpar rieni a theuluoedd yn newid yng Nghastell-nedd Port Talbot i roi'r dechrau gorau mewn bywyd i blant? Pa dystiolaeth leol fyddwch chi'n ei defnyddio i ddeall y modelau gwasanaeth llwyddiannus a'r ymyriadau ataliol sy'n gweithio? Sut byddai canolbwyntio ar atal profiadau niweidiol yn ystod plentyndod (ACE) fel BGC yn gweithio mewn gwirionedd ar gyfer eich sefydliadau a'ch gwasanaethau? Pwy allai fod angen i chi ei gynnwys i ddeall hyn yn well? Pwy sydd angen bod o amgylch y bwrdd i weithredu hyn?

Ydych chi wedi ystyried tueddiadau tymor hir yr amcan hwn? Byddai'r sefyllfaoedd cymdeithasol-economaidd cymhleth mewn llawer o gymunedau yng Nghymru yn awgrymu nad yw teuluoedd yn derbyn y gefnogaeth gywir ar yr adeg gywir a bod cylchoedd yn parhau i'r genhedlaeth nesaf. Mae costau'r dechrau gwaethaf mewn bywyd yn anferthol, i fywyd yr unigolyn ac i wasanaethau cyhoeddus.

Amcangyfrifir bod gwasanaethau ymyrryd hwyr i bobl ifanc yn costio £17 biliwn y flwyddyn i Gymru a Lloegr (£6 biliwn ar ddiogelu ac amddiffyn plant, £5.2 biliwn ar drosedd ac ymddygiad gwrthgymdeithasol, £3.7 biliwn ar anweithgarwch economaidd ieuenctid, £680 miliwn ar absenoldebau ysgol a gwaharddiadau, £610 miliwn ar anafiadau a phroblemau iechyd meddwl plant, a £450 miliwn ar gamddefnyddio sylweddau ieuenctid). Mae atal wrth wraidd yr amcan hwn a byddwn yn cynghori y dylai'ch sefydliadau ei gydnabod fel rhan o gyfrifoldebau pob un ohonynt i atal canlyniadau gwael. Wrth gwrs, mae'r amcan hwn yn ymwneud ag atal a thorri'r gylched, sy'n berthnasol i blant nad ydynt wedi'u geni eto yn ogystal â theuluoedd sydd eisoes mewn angen a phobl ifanc sy'n debygol o ddod yn rhieni. Rwyf hefyd yn annog BGC i feddwl am yr hyn y mae'r amcan drafft hwn yn ei olygu yng nghyddestun y saith nod llesiant. Mae gwaith ar y [1,000 Diwrnod Cyntaf](#) gan Iechyd Cyhoeddus Cymru yn dangos sut gall buddsoddi ym mywyd plentyn o'r cychwyn cyntaf dorri cylchredau a bod o fudd i'w les tymor hir.

Rwy'n gwybod eich bod wedi dechrau datblygu cynllun peilot 'Cymuned i Blant' yn ardal ward Gorllewin Sandfields. Os bydd hyn yn un o'ch camau i fodloni'r amcan drafft hwn, mae angen i chi ddangos eich gwaith fel rhan o'ch cynllun lles. Ar hyn o bryd, mae'r camau gweithredu drafft rydych wedi'u nodi i ddechrau'r peilot yn fusnes fel arfer; nid ydynt yn herio'r ffordd y caiff pethau eu gwneud eisoes. Yma, mae angen i chi ddefnyddio'ch dylanwad a chydweithio gyda'ch gilydd er mwyn gweld newid. Fel y dywedais uchod, mae hyn hefyd yn golygu gweithredu - nid siarad am ddarpariaeth bresennol yn unig.

Gall cymryd ymagwedd yn seiliedig ar leoedd fod yn fuddiol i ganolbwyntio ymdrechion a chyfleoedd am gyllid ar le daearyddol. Mae'n bwysig felly, bod hyn yn ffocws ehangach na phlant ac ACE yn unig, gan ei fod yn anochel y byddwch yn cael effaith ar y rhain hefyd os ydych yn canolbwyntio ar ddeall ardal, ei hasedau a'i chyfyngiadau fel y bobl sy'n byw yno. Dylai'r ymagwedd hon ymwneud yn fwy ag integreiddio gwasanaethau a darparu cefnogaeth ataliol i deuluoedd a phobl ifanc. Pa dystiolaeth ydych chi wedi'i defnyddio i bennu ymagwedd beilot yn yr ardal hon? Fel y dywedais yn fy adborth ar eich asesiad lles, mae angen esboniad gwell o amrywiaeth eich cymunedau – yn enwedig wrth i chi fynd ati i ddatblygu camau gan ddefnyddio dull yn seiliedig ar leoedd. Sut mae trigolion Gorllewin Sandfields wedi cael eu cynnwys wrth ddatblygu'r ymagwedd hon? Ydyn nhw'n gweld eu hunain fel cymuned ar wahân neu ai ffin etholiadol ffug ydy hi? Sut mae, neu fydd, asedau'r ardal wedi/yn cael eu harchwilio'r tu hwnt i'r gwasanaethau cyhoeddus sydd eisoes yn bodoli a mwy am galon ac enaid y gymuned? Mae'r [astudiaeth 'Deep Place' yn Nhredegar gan Ganolfan Rhagoriaeth Adfywio Cymru](#) yn rhoi tystiolaeth ar sut gall dealltwriaeth o le gael manteision niferus ar gyfer lles ac mae adroddiad y Sefydliad Cynllunio Trefol Brenhinol - '[Poverty, Place and Inequality](#)' - yn cynnwys sawl argymhelliad o ran pam mae ymagweddau'n seiliedig ar le yn allweddol i fynd i'r afael ag anghydraddoldeb mewn cymunedau a rhyngddynt.

Mae angen i gamau i fodloni'r amcan hwn fod yn llawer ehangach na'r hyn y gall blynyddoedd cynnar, addysg neu wasanaethau ieuchyd ei wneud. Mae'ch asesiad lles yn amlygu bod tlodi plant yn effeithio ar bron draean o blant yng Nghastell-nedd Port Talbot. Er enghraifft, canfu [adroddiad yn 2013 gan Ysgol Economeg Llundain ar gyfer Sefydliad Joseph Rowntree](#) fod gan blant mewn teuluoedd ag incwm is ganlyniadau gwybyddol, ymddygiad-gymdeithasol ac ieuchyd gwaeth. Yn hanfodol, dangosodd yr astudiaeth ei fod yn rhannol am eu bod yn dlotach, nid am fod incwm is yn gydberthnasol â nodweddion aelwyd a

magu plant eraill. Sut gall y BGC gydweithio ag eraill i wella lles economaidd teuluoedd ar draws y rhanbarth? Os ydym yn gwybod erbyn i blant mewn rhai ardaloedd gyrraedd y dosbarth derbyn yn yr ysgol fod yr amgylchiadau lle maent yn byw eisoes yn effeithio ar eu lles, yna mae angen i ni fod yn ymyrryd yn llawer cynharach i ymateb i'r tueddiadau hyn.

O ganlyniad, mae'n bryd i ni roi'r gorau i weld beichiogrwydd a'r blynyddoedd cynnar fel mater 'iechyd' yn unig ac archwilio cyfleoedd sy'n bodoli wrth herio sut caiff gwasanaethau eu cyflwyno ar hyn o bryd gyda'r amcan hwn fel ffocws a'r saith nod llesiant cenedlaethol fel arweiniad. Mae plant yn byw mewn teuluoedd sy'n byw mewn cymunedau a gallant gael mynediad i lawer o wasanaethau. Fel rydych wedi'i gydnabod, mae llawer o ffactorau y tu hwnt i iechyd teulu sy'n effeithio ar roi'r dechrau gorau mewn bywyd i blant. Mae [adroddiad 'Backing the Future' y New Economics Foundation](#) yn tynnu sylw at y ffaith bod gennym rôl o ran mynd i'r afael â lles materol ac amgylchiadau allanol – megis tai, tlodi ac addysg – yn ogystal â lles seicolegol ac adnoddau mewnol.

Gall tlodi, cam-drin, gwahaniaethu a ffurfiau eraill o anfantais mewn bywyd cynnar gael effeithiau parhaol ar les plant a phobl ifanc a gall effeithio'n sylweddol ar eu rhagolygon o gael dyfodol ffyniannus, iach, diogel a chymdeithasol weithgar. Mae plentyndod yn gyfle allweddol a bydd yr ymyriadau cadarnhaol y mae Cymru bellach yn eu rhoi ar waith i ddiogelu plant a darparu ar eu cyfer yn helpu i sicrhau dyfodol mwy ffyniannus, iach a chydlynol i Gymru. Rwyf wedi bod yn gweithio gyda'r Comisiynydd Plant i gynghori y dylai cyrff cyhoeddus a BGC ganolbwyntio mwy ar hawliau a lles plant yn eu gwaith asesu a chynllunio lles parhaus. Gall canolbwyntio ar hawliau plant helpu BGC wrth ymgynghori, gwneud penderfyniadau a chynllunio rhaglenni. Byddai hyn yn cynnwys datblygu ffocws ar bolisi hawliau plant, galluogi plant i ddysgu am eu hawliau a'u grymuso i chwarae rôl weithredol yn eu cymunedau. I gefnogi ein gwaith, mae pecyn cymorth yn cael ei brofi a bydd ar gael cyn diwedd y flwyddyn. Byddai swyddfa'r Comisiynydd Plant yn fodlon cynghori ar gynnwys plant a phobl ifanc a chymryd ymagwedd hawliau plant at sicrhau lles cenedlaethau'r dyfodol.

Mae'r gwaith ar Brofiadau Niweidiol yn ystod Plentyndod (ACE) yn rhoi'r dystiolaeth i ni ddangos sut mae digwyddiadau yn ystod eu plentyndod yn gallu effeithio ar les tymor hir plant. Mae cymryd ymagwedd ataliol yn golygu symud adnoddau i fynd i'r afael ag achosion sylfaenol. Er bod cael gweithluoedd sy'n ymwybodol o ACE ac sy'n gallu adnabod

arwyddion rhybudd a darparu peth cefnogaeth yn bwysig; mae hyn yn mynd y tu hwnt i hynny i sicrhau bod gwasanaethau y mae pobl yn eu defnyddio yn integredig er mwyn torri'r gylchred. Fel BGC sy'n canolbwyntio ar y blynyddoedd cynnar, mae angen i chi adolygu mentrau sy'n canolbwyntio ar iechyd meddwl, cyfiawnder troseddol, gwasanaethau tai ac eraill i sicrhau eu bod yn ataliol, yn gydweithredol ac yn mynd ati i geisio sefyllfaoedd gwell ar gyfer teuluoedd a rhieni'r dyfodol.

Fel gwasanaethau cyhoeddus, rydym yn aml yn trin symptomau ACE - megis salwch meddwl, camddefnyddio sylweddau a cham-drin domestig - yn hytrach na'r achosion sylfaenol. Mae cymryd ymagwedd ataliol yn golygu symud adnoddau i ymdrin ag achosion sylfaenol. Mae gennych gyfle i gymryd yr ymagwedd ehangach hon yn eich peilot, 'Cymuned i Blant'. Mae Alyson Francis, Cyfarwyddwr yr Hyb Cymorth ACE, wedi gweithio gyda fy swyddfa'n ddiweddar i ysgrifennu atoch yn amlinellu nad yw ACE yn rhywbeth arall i'w wneud ond, yn hytrach, yn gyfle i ailystyried sut rydym yn cyflwyno gwasanaethau gyda'n gilydd sy'n gwneud synnwyr i'r teuluoedd sy'n eu derbyn. Mae'r Hyb Cymorth ACE hefyd yn gweithredu fel lle canolog i BGC rannu arfer gan fod y rhan fwyaf o BGC wedi nodi amcanion drafft sy'n gysylltiedig â'r blynyddoedd cynnar, rhoi'r dechrau gorau mewn bywyd i blant ac atal ACE. Gwrandawodd fy nhîm ar adborth eich swyddogion cefnogi ac mae wedi gweithio gyda Chyfnawidfa Arfer Da Cymru i greu [gweminar ar ddeall ACE](#) ar 7 Tachwedd a allai fod yn ddefnyddiol i chi wrth ystyried eich camau ar gyfer yr amcan hwn. Bydd Alyson Francis a minnau ar y panel a gellir gofyn cwestiynau i ni'n fyw.

Mae deall profiadau bywyd pobl sydd wedi bod drwy drawma yn eu bywydau hefyd yn rhoi safbwynt newydd ar greu gwasanaethau ataliol. Ar hyn o bryd, yn aml nid yw ein gwasanaethau wedi'u gosod mewn ffordd sy'n gwneud synnwyr i bobl helpu eu hunain. Rydym yn ymdrin â phobl mewn categorïau trefnus o 'ddefnyddwyr gwasanaeth' - megis 'dioddefwr cam-drin domestig', 'tramgwyddwr ymddygiad gwrthgymdeithasol', 'camddefnyddiwr sylweddau', 'tenant problemus' - sy'n aml yn creu rhwystrau i bobl gael cyfle neu ganlyniad cyfartal. Mae'r ymagwedd hon yn golygu ein bod yn methu cysylltu materion, yn methu integreiddio ac yn methu gweld arwyddion sefyllfa sy'n gwaethygu. Yn aml ni allwn weld sut mae'n gwasanaethau'n anghyfartal yn y ffordd y maent wedi'u sefydlu a sut nad yw pobl sydd â'r angen mwyaf yn gallu cael mynediad iddynt yn y ffordd y maent angen.

Diben y pum ffordd o weithio yw herio sut rydym yn gwneud pethau ar hyn o bryd a darparu lens gwahanol fel gwasanaeth cyhoeddus cyfan ar gyfer ymdrin â phroblemau. Mae cynnwys pobl wrth wraidd herio'r system gyfan oherwydd dim ond drwy ddeall profiadau bywyd pobl y gallwn ddylunio gwasanaethau sy'n addas ar gyfer cenedlaethau'r presennol a'r dyfodol. Mae'r enghraifft hon, '[Why poor people don't plan long-term](#)', yn rhoi mewnwelediad i'r rhwystrau y mae pobl yn eu hwynebu i oresgyn anghydraddoldeb ac mae'r astudiaethau achos [yn yr adroddiad hwn gan Locality](#) yn dangos costau ariannol a chymdeithasol peidio â chymryd yr ymagwedd gyfannol ac ataliol hon at fywydau pobl. Bydd gweld pethau o safbwyntiau pobl eraill, o bob cefndir, yn eich helpu i gyfrannu at Gastell-nedd Port Talbot mwy cyfartal. Hoffwn eich gweld yn myfyrio ar hyn wrth ddatblygu camau i fodloni'r amcan hwn a threialu'ch gwaith yng Ngorllewin Sandfields.

Fel y dywedais, mae'r rhan fwyaf o BGC wedi nodi amcanion drafft sy'n gysylltiedig â'r blynyddoedd cynnar, rhoi dechrau da mewn bywyd i blant ac atal ACE, gan gynnwys Cwm Taf, Pen-y-bont ar Ogwr, Blaenau Gwent, Casnewydd a Chonwy/Sir Ddinbych.

- Creu cymunedau diogel, hyderus a chadarn (gan ganolbwyntio'n arbennig ar bobl ddiamddiffyn).

Amlygodd eich asesiad lles fod pobl yn teimlo bod ymdeimlad o ysbryd cymunedol yng Nghastell-nedd a'u bod yn cysylltu eu lles yn gryf â ffrindiau, teulu a chymuned dda. Fel y dywedais yn fy adborth i'ch asesiad lles, mae dehongli'r gwahaniaethau gofodol rhwng gwahanol gymunedau yng Nghastell-nedd Port Talbot yn bwysig wrth ddeall lle gall gwasanaethau cyhoeddus fod o'r defnydd mwyaf. Rwy'n gwybod eich bod hefyd yn ystyried effaith gweithio rhanbarthol – trwy Dasglu'r Cymoedd; Dinas-ranbarthoedd Abertawe a Chaerdydd ac olion troed rhanbarthol, megis y Bwrdd Partneriaeth Rhanbarthol. Mae'n bwysig cofio y gallwch ddylanwadu ar eich gilydd a'r hyn sy'n digwydd yn lleol yn ogystal ag edrych allan a dylanwadu ar bethau eraill sy'n digwydd yn rhanbarthol ac yn genedlaethol. Er enghraifft, wrth fynd i'r afael â'r amcan hwn, sut byddwch chi'n gosod tasg i'r Gwasanaethau Cymdeithasol a'r Bwrdd Partneriaeth Rhanbarthol ar Les i gymryd camau i'w fodloni? Ar y cyd, pa sgysiau ydych chi'n eu cael gyda Phartneriaethau Dinas-ranbarthoedd Abertawe a Chaerdydd i drafod buddion posib ar gyfer Castell-nedd Port Talbot?

Er bod yr amcan hwn yn sicr yn cysylltu â'ch tri amcan drafft arall, rwy'n teimlo ei bod hi'n bwysig eich bod chi'n astudio'r data'n fanylach yma i

ddeall yr hyn rydych chi'n ceisio cael effaith arno. Gall 'diamddiffynnedd' olygu pethau gwahanol ac rwy'n gwybod bod fy nhîm eisoes wedi'ch cynghori y dylech geisio cynllunio o ymagwedd sy'n seiliedig ar asedau gymaint â phosib er mwyn ceisio lleihau diamddiffynnedd drwy'ch amcanion drafft a'ch camau.

Fel y dywedais yn fy ymateb i'ch asesiad, faint ydych chi wedi edrych ar gryfder y sector cymunedol wrth gefnogi lles cymdeithasol, natur rhwydweithiau cymdeithasol, ffabrig cymdeithasol trefi a phentrefi? Sut gall bywiogrwydd diwylliant ynghylch y celfyddydau, iaith, rhwydweithiau cymdeithasol, gweithgareddau diwylliannol, bwyd a diod lleol, sioeau amaethyddol, rhwydweithiau gwybodaeth a chymorth gwirfoddol gysylltu cymunedau? Er mwyn gwneud hyn, mae'n rhaid i chi gynnwys pobl wrth gymryd camau i fodloni'r amcan hwn. Gwrandewch ar yr hyn y mae pobl wedi'i ddweud wrthy'ch am eu cymunedau a chydweithiwch i ddod o hyd i atebion gan ddefnyddio'r saith nod llesiant. Byddwn yn cynghori pob un o'ch sefydliadau i ymrwymo i'r Safonau Cyfranogiad Cenedlaethol a gall [Cyfranogaeth Cymru](#) gefnogi eich swyddogion i ennill y sgiliau sy'n hanfodol ar gyfer cynnwys effeithiol. Gallai [Rhwydwaith Cydgynhyrchu Cymru](#) eich helpu i nodi a chynnwys arweinwyr cymunedol.

Fel arweinwyr asiantaethau lleol, mae gennych rôl allweddol i'w chwarae o ran hyrwyddo a chefnogi cydlyniant cymunedol, o ystyried eich rôl mewn arweinyddiaeth a chefnogaeth gymunedol, a rôl o ran adeiladu gallu cymunedol, e.e. hwyluso rhwydweithio a chydlynu, a darparu hyfforddiant ar gyfer grwpiau cymunedol a gweithwyr. Mae'r gwaith ymchwil a drafodir yn '[What Works in Community Cohesion](#)' yn darparu deunydd cyfeirio defnyddiol i BGC ar ddimensiynau gwahanol cydlyniant cymunedol. Gofynnwch i'ch hunain a yw darpariaeth bresennol yn briodol i reoli diamddiffynnedd cynyddol? Ydy'r materion hyn yn cael eu rheoli'n ddigonol ar hyn o bryd ac ym mha feysydd y gallai bod angen mwy o gamau gweithredu ar y cyd neu ataliol arnynt? Pa effaith y mae canfyddiadau o ddiogelwch yn ei chael ar allu pobl i gyrchu gwasanaethau neu chwarae rôl weithredol yn eu cymunedau? Sut mae lefelau gwirfoddoli'n amrywio ar draws y sir? Faint o ran y mae gwirfoddolwyr yn ei chwarae yng ngwaith y BGC?

Byddwn yn eich cynghori i gymryd camau ar unwaith tuag at integreiddio gwasanaethau'n well, cydleoli timau, rhannu adnoddau a gweithio mewn ffordd sy'n gwneud synnwyr i'ch cymunedau. Mae rhai pobl yn defnyddio llawer o wasanaethau a byddai integreiddio'r darpariaethau hyn yn well yn eu helpu nhw i helpu eu hunain. Mae'r syniad o 'hwb cymunedol' yn dod yn fwyfwy cyffredin, ac mae enghreifftiau fel y [Bromley by Bow](#)

[Centre yn nwyrain Llundain](#); [Leeds Neighbourhood Networks](#) a [Solva Care](#) yn dangos mentrau blaengar sy'n canolbwyntio ar anghenion y gymuned i ddechrau ac yn integreiddio gwasanaethau i wella lles. Mae gan y trydydd sector wybodaeth ddefnyddiol hefyd am gysylltu pobl â gweithgareddau lleol a gwasanaethau yn eu hardal a'u helpu i fod yn actif ac yn iach.

Lluniodd [CGGC wybodaeth ehangach](#) am sut gall y trydydd sector chwarae rôl wrth gyfrannu at y ddeddf, gan gynnwys adnoddau ar gyfer y saith nod llesiant.

Bydd y rhan fwyaf o bobl yn cymryd rhan mewn rhywbeth sy'n effeithio'n uniongyrchol arnyn nhw, eu teulu neu'r lleoliad lle maent yn treulio amser ynddo'n unig ac, yn aml, gall hyn arwain at ganlyniadau llawer mwy, fel a welir yn y gwaith y mae ['Nurture Development' yn ei wneud gyda datblygu cymunedol yn seiliedig ar asedau](#). Ydych chi hefyd wedi ystyried sut gallech gysylltu â phobl yn y dyfodol? Pa fath o newidiadau y bydd angen i chi eu gwneud i'ch systemau a'ch polisiâu sefydliadol i alluogi pobl i gymryd mwy o ran mewn cymunedau a dylanwadu ar wasanaethau lleol? Ar hyn o bryd, dengys ymchwil fod plant rhwng 5 ac 16 oed yn treulio chwe awr a hanner y dydd o flaen sgrîn ar gyfartaledd; [mae 28% o bobl ifanc yn defnyddio cyfryngau cymdeithasol](#) fel eu prif ffynhonnell newyddion; [caiff 43% o 'genhedlaeth y mileniwm' ei hannog i wneud cyfraniadau ariannol drwy sianeli cymdeithasol](#). Er bod rhai pobl all-lein ar hyn o bryd ac mae'n amlwg bod angen ymagwedd wedi'i theilwra, mae cyfle go iawn yma i gynnwys pobl yn y ffordd sydd fwyaf cyfleus iddyn nhw ac sy'n rhan o'u bywyd pob dydd, nid fel tasg ychwanegol." Mae ["Monmouthshire Made Open"](#) yn enghraifft o lwyfan ar-lein sydd wedi rhagweld sut gallai pobl gyfrannu at wella eu hardal yn y dyfodol, gyda chyfleoedd i rannu syniadau, holi'r gymuned, dechrau prosiect a chwilio am wirfoddolwyr neu adnoddau. Gallai Matthew Gatehouse, sy'n gweithio gyda BGC Sir Fynwy, rannu'r hyn y mae'r bwrdd wedi'i ddysgu â chi ynglŷn â sefydlu'r wefan hon.

Gall diamddiffynedd olygu sawl peth; trafodwyd y ddau yn eich amcan drafft cyntaf a'r trydydd. Er enghraifft, mae'ch asesiad yn dangos sut mae gan iechyd meddwl gysylltiadau â chamddefnyddio sylweddau, materion tai, canlyniadau plant mewn bywyd a llawer o agweddau eraill ar les. Mae oddeutu 50% o bobl gyda phroblemau iechyd meddwl parhaus yn dangos symptomau erbyn iddynt droi'n 14 oed ac mae nifer yn dangos symptomau'n ifancach. Os yw'r symptomau yno ar oed cynnar – beth gellir ei wneud i atal y problemau yn ddiweddarach mewn bywyd? Os ydym yn gwybod, ar gyfartaledd, fod y GIG yn gwario dros £21 miliwn ar ragnodi tabledi gwrth-iselder, sut gallwn weithredu'n

gynharach? Mae Caerdydd [wedi treialu gwersi iechyd meddwl i blant](#) ac mae adroddiad newydd gan Respublica a Barnado's, '[Making young minds matter](#)', yn amlygu ymyriadau cynnar (megis cwnsela mewn ysgolion yng Nghymru) sy'n gallu cael effaith gadarnhaol ar iechyd meddwl. Byddwn yn eich cynghori i gynnwys plant a phobl ifanc wrth ddeall unrhyw broblemau gyda chael mynediad at y gofal a'r gefnogaeth gywir, dylunio gwasanaethau gwahanol a gwerthuso effeithiau'r ymagwedd hon.

Mae sawl BGC yn llunio amcanion i ddatblygu rhwydweithiau cymdeithasol cryf, cyflwyno newid mewn ymddygiad, datblygu cysylltedd cymunedol a diogelwch, gan gynnwys Bro Morgannwg; Casnewydd; Powys; Cwm Taf; a Sir Fynwy.

- Heneiddio'n dda.

Rwy'n gwybod eich bod wedi dechrau ystyried sut gallwch gydweithio'n well fel sefydliadau i ateb y galw cynyddol gan boblogaeth hŷn, y disgwylir iddo barhau i'r dyfodol. Mae hefyd yn galonogol gweld cydnabyddiaeth bod pobl hŷn yn ased sy'n gallu cyfrannu at yr economi a darparu gofal, sgiliau a gwaith gwirfoddol yn ddi-dâl. Mae gwaith y [Comisiynydd Pobl Hŷn](#) yn arbennig o ddefnyddiol wrth archwilio'r camau y gallech eu cymryd i fodloni'r amcan hwn ac mae hyn yn cynnwys ei harweiniad diweddar i BGC. Nawr bod gennych amcanion drafft ac rydych yn ystyried eich ymateb, byddwn yn eich cynghori i ymchwilio'n ddyfnach i'r data a, chyda'ch amcanion eraill, ofyn i bartneriaethau eraill sy'n gweithio yn y maes hwn i integreiddio eu gwaith yn y BGC. Meddyliwch yn wahanol am sut rydych yn gweithio gyda'ch gilydd ar eich holl amcanion. Ar hyn o bryd, mae'ch ymateb i'r amcan hwn hefyd yn fusnes fel arfer – rwyf am weld BGC yn defnyddio meddylfryd 'diogel i fethu' a rhoi cynnig ar bethau newydd yn hytrach na siarad am fentrau presennol yn ystafelloedd pwyllgor y cyngor. Roeddwn yn falch o glywed bod rhai ohonoch wedi cymryd rôl arweiniol dros amcanion, hyd yn oed pan nad oedd gennych arbenigedd yn y maes o reidrwydd, a bod hyn yn dod â safbwynt ffres i ddadansoddi'r ymateb. Byddwn yn annog bod hyn yn parhau a'ch bod yn cael gwared ar rwystrau sefydliadol a gwybodaeth broffesiynol artiffisial i gydweithio ar gyfer atebion arloesol.

Felly, sut rydych chi'n ystyried eich rolau eich hunain wrth ymateb i heriau newid demograffig? Rwy'n awyddus i weld BGC yn edrych ar ymagweddau ataliol ac yn seiliedig ar asedau at eu hamcanion drafft. Ar hyn o bryd, prin y mae'r gwasanaethau cymdeithasol ac iechyd yn gallu ymdopi â'r galw ac, yn anffodus, mae llawer yn ystyried modelau

traddodiadol o 'ymyriadau brys' i ymdrin â hyn. Dyma lle dylai'r pum ffordd o weithio fod yn herio'ch meddwl, a byddaf yn awyddus i weld sut rydych yn dylanwadu ar Fwrdd Partneriaeth Rhanbarthol y Gwasanaethau Cymdeithasol a Lles ac yn gofyn am ei gymorth i gyflwyno'ch ymateb i'ch amcanion. [Mae'r adroddiad hwn gan y Young Foundation](#) yn rhoi ysbrydoliaeth drwy ei ymagwedd 'Innovating better ways of living late in life', sy'n herio'r seilos traddodiadol yr ydym yn gweithio ynddynt. Gall creu cymunedau ac amgylcheddau hyblyg sy'n croesawu'r henoed atal yr angen am ofal cymdeithasol, unigrwydd ac iechyd gwael a damweiniau yn y cartref.

Awgryma ymchwil [gan Heneiddio'n Dda yng Nghymru](#) fod unigrwydd ymhlith pobl hŷn yn ymwneud â pha mor gysylltiedig y mae pobl yn teimlo yn eu cymunedau'n gorfforol ac am deimlo bod diben iddynt mewn cymdeithas, sy'n gallu effeithio ar eu hiechyd meddyliol a chorfforol. Er nad yw technoleg yn mynd i ddarparu'r holl atebion i arwahanrwydd, ystyriwch yr effaith tymor hir y gallai ei chael ar ein poblogaeth. Pobl hŷn yfory yw pobl ifanc heddiw sydd â llawer mwy o sgiliau technolegol ar flaenau eu bysedd. Wrth rannu ein heconomi, a oes atebion ynghylch rhannu ceir neu gludiant cymunedol sy'n gysylltiedig â chyfryngau cymdeithasol? Sut gall technoleg helpu pobl hŷn i deimlo'n ddiogel gartref? Yn ogystal, mae eisoes enghreifftiau o ddronau yn dosbarthu nwyddau meddygol, galwadau fideo yn hytrach nag apwyntiadau gyda meddyg teulu a dosbarthiadau rhithiol. Mae'r cysyniad 'hyperbentref' a ddatblygwyd gan FutureScape yn dychmygu pentrefi wedi'u cysylltu gan eu hasedau, [sy'n annog pobl i fyw mewn cymunedau gwledig i wneud y mwyaf o dechnoleg](#). Sut ydych chi wedi meddwl am bosibiliadau tymor hir defnyddio datrysiadau technolegol ar gyfer y mater hwn?

Mae gennych rôl mewn perthynas ag elfennau cynllunio, tai a chludiant creu lleoedd sy'n addasadwy ac sy'n gallu newid am o leiaf y ddwy genhedlaeth nesaf. Mae gan Gymru gyfle i ddatblygu tai sy'n bodloni newid demograffig yn well, gan fabwysiadu technoleg i alluogi pobl i fyw'n annibynnol am fwy o amser. Mae [Llywodraeth Cymru wedi lansio cronfa dai arloesol gwerth £20 miliwn](#). Dros y ddwy flynedd nesaf, bydd y gronfa yn cefnogi cyflenwad tai fforddiadwy yn ogystal â gwella ansawdd y tai a ddarperir. Dylai BGC fod yn ceisio dylanwadu ar sut y defnyddir y gronfa hon a deall yr effaith mae'n ei chael ar Gymru i gyfeirio eu camau tymor hir ar dai. Mae rhaglenni fel menter [Dinasoedd sy'n Gyfeillgar i Oed Sefydliad Iechyd y Byd](#) wedi annog a chydabod y dinasoedd hynny sydd wedi gwneud eu hunain yn fwy cyfeillgar i oed drwy addasu adeiladau, trafndiaeth a rheolau cynllunio sy'n galluogi

pobl hŷn i aros yn iach ac yn gysylltiedig â'r pethau sydd o bwys iddynt am fwy o amser; mae [Laguna Woods](#), y ddinas arbennig ar gyfer pobl hŷn gyntaf yn yr UD, a maestref Marjala yn y Ffindir yn enghreifftiau o ddyluniad sy'n addas i alluoedd amrywiol. Yn ogystal â chyfrifoldebau o ran cynllunio a dylunio isadeiledd, mae sawl prosiect byd-eang arloesol sy'n annog cyd-drigo, tai â chymorth a rhannu cartrefi. [Mae myfyrwyr yn byw mewn cartrefi nyrsio am ddim](#) yn gyfnewid am gymdeithasu â'r preswylwyr hŷn a darparu gofal sylfaenol ar eu cyfer. Mae Awstralia a Seland Newydd wedi cyflwyno [cynlluniau rhannu cartrefi](#) ac, fel rhan o strategaeth ddemograffig y llywodraeth genedlaethol, mae'r [Almaen](#) wedi cyflwyno tai rhyng-genedlaethol ar gyfer pobl hŷn a theuluoedd ifanc mewn angen. Yn Singapore, rhoddir grant \$50,000 i bobl ifanc os ydynt yn symud o fewn 1km i'w neiniau a'u teidiau oedrannus. Mae'r rhain i gyd yn syniadau arloesol sydd i weld yn cael effaith a, chyda nifer y bobl hŷn yn cynyddu'n gyflym, beth yw canlyniad pheidio â gwneud unrhyw beth?

Mae hyn yn dangos y cysylltiad cynhenid rhwng amgylchedd eich cymuned a'ch lles. Fel y noda ymchwil Heneiddio'n Dda yng Nghymru, mae arwahanrwydd yn ymwneud cymaint â bod yn gorfforol ar eich pen eich hun ag y mae â theimlo fel eich bod yn rhan o rywbeth. Awgryma peth ymchwil mai [5% yn unig o bobl dros 65 oed](#) sydd ag unrhyw fath o gyswllt strwythuredig â phobl ieuengach. [Gwelir bod gan brosiectau rhyng-genedlaethol fuddion](#) i'r hen a'r ifanc, gyda phobl hŷn ac ieuengach yn cymryd rôl y mentor. Sut gallwch gydweithio i greu mwy o gyfleoedd i bobl ddod ynghyd? Sut gall mwy o gyfranogaeth wella iechyd pobl hŷn yn eich ardal? Mae'r adroddiad diweddar '[Health and Wellbeing in Rural Areas](#)' a luniwyd gan Iechyd Cyhoeddus Lloegr a'r Gymdeithas Llywodraeth Leol yn amlygu problemau gyda gwledigrwydd yn Lloegr, ond mae hefyd yn cynnwys sawl astudiaeth achos ddefnyddiol, megis y prosiect gwella 'Fish Well' yn Norfolk sy'n ceisio gwella iechyd a lles yn yr ardaloedd lleol hyn. [Mae Cyngor Cymuned Solfach](#) yn Sir Benfro'n enghraifft ddiddorol o sut mae gwirfoddolwyr a phreswylwyr hŷn wedi elwa o gynllun i leihau unigrwydd a gwella lles. Mewn rhai rhannau o Gymru, mae'r trydydd sector yn gweithredu fel cysylltwyr cymunedol (a ariennir drwy'r Gronfa Gofal Canolraddol) i helpu pobl ddiameddiffyn o bob oed i gael mynediad at bethau yn eu cymuned ac atal yr angen am wasanaethau statudol. Mae llawer o enghreifftiau da o brosiectau sy'n ceisio dod â phobl ynghyd i ddysgu sgiliau newydd, cymdeithasu a meithrin eu gwydnwch yn ddiweddarach yn eu bywydau - fel [Men's Sheds Cymru](#) - ar waith ledled Cymru y gallai'r BGC eu hannog a'u cefnogi.

Profwyd bod gan ddysgu gydol oes fuddion ar gyfer lles meddyliol a chorfforol pobl, yn ogystal â'u lles cymdeithasol. Mae cyfle go iawn yma i chi ystyried sut rydych yn mwyafu'ch cyfraniad i'r nodau llesiant. Sut gallwch annog gweithgareddau sy'n hyrwyddo celf, diwylliant, dysgu'r Gymraeg, gofalu am gynefinoedd naturiol, creu mentrau tyfu bwyd cymunedol, er enghraifft, sy'n helpu i wella lles pobl? Gan edrych i'r tymor hir, sut gall y gweithgareddau hyn atal peth o'r gwaeledd y gellir ei atal y mae pobl yn eu dioddef sy'n amharu ar eu hannibyniaeth? Eto, gallai cydweithio gyda'r cyrff cyhoeddus cenedlaethol sy'n destun y ddeddf fod o fudd yma; rhowch wybod i fy nhîm os hoffech gysylltu â'r unigolion perthnasol yn y sefydliadau hyn.

Mae BGC eraill gyda phrosiectau tebyg yn cynnwys Conwy/Sir Ddinbych, Sir Fynwy, Caerdydd, Ynys Môn a Gwynedd, a Chasnewydd.

- ***Hyrwyddo lles drwy'r gweithle.***

Rwyf wedi cynghori pob BGC fod newid yn dechrau gyda nhw a'u sefydliadau eu hunain; felly rwy'n falch o weld eich bod yn ystyried sut gallwch gael effaith ar les eich gweithwyr. Fel gwasanaethau cyhoeddus, rydych yn cyflogi rhan helaeth o'r boblogaeth a bydd gan lawer o'ch gweithwyr deuluoedd yn byw yn yr ardal hefyd. Rwy'n eich cynghori i ddechrau gyda'r saith maes newid yn y ddeddf i feddwl am ba effaith y gallwch ei chael: y rhain yw cynllunio corfforaethol, cynllunio ariannol, cynllunio'r gweithlu, caffael, asedau, rheoli perfformiad a risg, sef y gweithgareddau sefydliadol craidd lle byddai defnyddio'r pum ffordd o weithio'n sicrhau bod yr egwyddor datblygu cynaliadwy'n fframio sut rydych yn gweithio. Byddwn hefyd yn eich cynghori i werthfawrogi'r dylanwad y gallwch ei gael ar sefydliadau eraill. Yn gyffredinol byddwn yn awgrymu, fel arweinwyr gwasanaethau cyhoeddus, eich bod yn ystyried pa gamau gweithredu y gallwch eu cymryd neu ddylanwadu arnynt i fodloni'r amcan hwn a mwyafu eich cyfraniad at bob un o'r saith nod llesiant. Bydd angen i chi fod yn glir am sut rydych wedi myfyrio ar ddiffiniadau llawn pob nod llesiant.

Mae llawer o ffyrdd gwahanol o gymryd camau i wella lles gweithwyr ac mae enghreifftiau ar draws y byd o ymagweddau blaengar. Mae hyn yn gwneud synnwyr ariannol (mae cost salwch sy'n ymwneud â'r gwaith yng Nghymru yn o leiaf £500m y flwyddyn) ac mae hefyd yn gwella lles preswylwyr Castell-nedd Port Talbot. Mae [The Sunday Times yn llunio rhestr flynyddol o'r 100 cwmni gorau](#) i weithio iddynt; gyda'r gallu i hidlo yn ôl y rhai sydd orau ar gyfer 'lles', ac mae gwledydd fel [Sweden](#) wedi bod ar y blaen i Brydain o ran sut maent yn sicrhau bod eu staff yn iach

ac yn gweithio hyd eithaf eu gallu. Yn agosach i gartref, mae'r cydweithrediad rhwng Llywodraeth Cymru, Iechyd Cyhoeddus Cymru a Phrifysgol Caerdydd - '[Cymru Iach ar Waith](#)' - yn llawn adnoddau a chanllawiau i'ch helpu i gydweithio i greu gweithlu iach. Mae Iechyd Cyhoeddus Cymru wedi sefydlu '[Hwb Iechyd a Chynladwyedd](#)' cenedlaethol i gydlynu ei waith ei hun mewn perthynas â'r Ddeddf a, thrwy eich cynrychiolydd BGC, efallai y byddai'n ddefnyddiol i chi gysylltu â'r tîm cenedlaethol am ragor o dystiolaeth a gwybodaeth.

Awgryma tystiolaeth fod galluogi pobl i wneud dewisiadau iach yn gysylltiedig â'u statws economaidd, eu hamgylchedd a sut maent yn cysylltu ag eraill. Rydych wedi nodi o'ch gweithgarwch cynnwys fod pobl yn ystyried bod gweithgareddau cymdeithasol yn bwysig i les. Mae newid yn aml yn cael effaith pan fydd pobl yn cymryd rhan mewn gweithgareddau cymdeithasol a diwylliannol ehangach gyda'i gilydd; er enghraifft, canfu adroddiad '[Behaviour Change is a Team Sport](#)' Nudjed fod dod â phobl ynghyd yn cynyddu patrymau ymarfer corff. Mae eu gwaith wedi cynnwys gweithio'n llwyddiannus gyda mamau ifanc yng nghymoedd de Cymru i'w hannog i wneud mwy o ymarfer corff. Sut mae hyn yn ymwneud â'ch amcanion eraill a themâu lefel uchel? Ydy gweithgareddau sy'n ceisio mynd i'r afael â chadernid cymunedol ac arwahanrwydd ac unigrwydd yn gallu helpu pobl i fyw bywydau iachach?

Sut gall gwella'r amgylchedd naturiol hefyd helpu i reoli eu hiechyd? Fel rwy'n siŵr rydych wedi sylweddoli, mae cyfleoedd i chi weithio gyda sefydliadau megis yr Ymddiriedolaeth Genedlaethol ac Ymddiriedolaethau Bywyd Gwyllt i ddatblygu ymagwedd sir gyfan. Mae prosiect '[Coed Actif](#)' Cyfoeth Naturiol Cymru'n enghraifft o sut gellir annog pobl i fynd allan i'r awyr agored, gwarchod eu hamgylchedd a mwynhau'r effeithiau cadarnhaol ar eu hiechyd a'u lles. Sut gallwch gynnwys 'rhanddeiliaid anarferol' wrth archwilio'r camau i fodloni'r amcan hwn? Sut gall y trydydd sector deimlo ei fod yn gallu helpu? Mae'r [astudiaeth hon ar ragnodi cymdeithasol ym Mryste'n](#) rhoi gwybodaeth am fodlau gwahanol a pheth mewnwelediad i'r gwelliannau o ran iechyd meddwl ac iechyd corfforol cyffredinol. Yn y rhaglen ddogfen ddiweddar gan y BBC, '[The doctor who gave up drugs](#)', gwelwyd sawl enghraifft o sut gall ymagweddau gwahanol (yn lle rhagnodi tabledi) gael effaith fwy cyfannol, parhaol a chadarnhaol ar fywyd rhywun, gyda phobl yn dod yn fwy heini'n gorfforol ac yn iachach yn feddyliol heb orfod dibynnu ar ragnodion.

Bydd cydweithio gyda 'rhanddeiliaid anarferol' a chynnwys pobl yn sut rydych yn cymryd camau i fodloni'r amcan hwn yn eich galluogi i fwyafu

eich cyfraniad at y saith nod llesiant. Er enghraifft, beth yw rôl diwylliant wrth alluogi plant ac oedolion i fyw bywydau iachach? Sut gallai pobl gymryd rhan mewn gweithgareddau diwylliannol i helpu i ddatblygu eu hyder a'u gallu? [Mae strategaeth Cyngor Celfyddydau Cymru](#) yn amlinellu rhai o'r manteision y gall cymryd rhan mewn gweithgareddau creadigol eu cael ar iechyd, gydlyniant a sgiliau'r boblogaeth. Mae'r [Rhaglen Gomisiynu Ddiwylliannol, a ariennir gan Gyngor Celfyddydau Lloegr](#) yn ceisio helpu comisiynwyr gwasanaethau cyhoeddus i ddeall sut gallant wella canlyniadau drwy integreiddio gweithgareddau celfyddydol a diwylliannol mewn ystod o wasanaethau, gan gynnwys iechyd meddwl a lles, pobl hŷn a chomisiynu'n seiliedig ar leoedd. Gall cydweithio gyda'r cyrff cyhoeddus cenedlaethol sy'n destun y ddeddf - megis Chwaraeon Cymru, Cyngor Celfyddydau Cymru, Amgueddfeydd Cenedlaethol a Llyfrgell Genedlaethol Cymru - eich helpu i weld sut gallai'ch camau i fodloni'r amcan hwn fwyafu eich cyfraniad at bob un o'r nodau. Gall cynyddu defnydd o'r Gymraeg yn eich cymunedau hefyd wella teimladau o berthyn, cydlyniant a lleihau arwahanrwydd. Mae tîm Comisiynydd y Gymraeg wedi bod yn gweithio gyda ni ar sut orau i gefnogi BGC i gyfrannu at '[Cymraeg 2050](#)'.

Mae BGC eraill sy'n ceisio gwella iechyd ac ataliaeth yn cynnwys Blaenau Gwent, Ceredigion, Ynys Môn a Gwynedd.

- Cydnabod rôl isadeiledd gwyrdd a'i hyrwyddo er mwyn cefnogi lles economaidd, cymdeithasol a diwylliannol pobl Castell-nedd Port Talbot.

Mae'r isadeiledd gwyrdd a glas yng Nghastell-nedd Port Talbot yn cael eu gwerthfawrogi'n fawr a chydag afonydd, manau gwyrdd, coedwigoedd a pharciau, mae'n ased arbennig i chi. Rwy'n falch o glywed bod eich templed ymateb gwreiddiol yn cydnabod buddion lluosog cael amgylchedd naturiol o safon, y rôl economaidd bwysig sydd ganddo trwy ddatblygu twristiaeth ac isadeiledd ynni cynaliadwy, ond hefyd yr effaith gadarnhaol mae'n ei chael ar iechyd corfforol a meddyliol yn ogystal â lliniaru effeithiau tywydd eithriadol a newid yn yr hinsawdd. Mae llawer o gyfleoedd i'w gwireddu trwy ddathlu amgylchedd naturiol Castell-nedd Port Talbot, ond hefyd mae risgiau o ran tywydd eithriadol, colli cynefin a bioamrywiaeth.

Fel mae fy nhîm eisoes wedi'ch cynghori, mae'r newid sy'n ofynnol gan Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol yn dechrau gyda chi a'ch ffyrdd chi o weithio. Fel gyda'ch holl amcanion, byddwn yn eich cynghori'n gryf i ystyried sut mae'ch polisïau a'ch gweithleoedd eich hunain yn cyfrannu

at gyflwyno'ch cynllun. Mae'n galonogol eich bod yn ystyried lles yn y gweithle fel cyflogwr mawr pobl Castell-nedd Port Talbot. Gan fod Addysg Uwch wedi'i chynrychioli ar eich bwrdd a'ch Cynghorau Tref a Chymuned, sut gallwch gynnwys myfyrwyr, aelodau o'r gymuned a pherchnogion busnesau yn eich polisïau lles? Sut gall hyn gysylltu â'r isadeiledd gwyrdd a'r amgylchedd naturiol?

Byddwn yn eich cynghori i feddwl am eich rolau eich hunain wrth warchod yr amgylchedd hwn ar gyfer cenedlaethau'r dyfodol a fydd angen bod yn glir yn y camau y byddwch yn eu cymryd i fodloni'r amcan hwn. Ystyriwch y saith swyddogaeth gorfforaethol a amlinellir yn y ddeddf; er enghraifft, mae gennych swm helaeth o ystâd cyhoeddus. Sut gallwch chi gynllunio, dylunio a lleoli datblygiadau'r dyfodol (fel rhan o'ch Cynllun Datblygu Lleol) mewn ffordd sy'n cyfrannu at Gymru sy'n fwy cyfrifol ar lefel fyd-eang a Chymru sy'n fwy cydnerth? Dylech archwilio pa gamau gweithredu gwirioneddol y gallwch eu cymryd, megis sut rydych yn adnewyddu adeiladau, yn gwella isadeiledd ac yn lleoli ardaloedd cyhoeddus, sy'n gallu cael effaith gadarnhaol ar les. Mae adroddiad [Closing the Circle](#) ar yr economi gylchol ac Amgylchedd Cymru yn adroddiad defnyddiol gan Adeiladu Arbenigrwydd yng Nghymru. Mae'n dangos cyfle economaidd posib o £1 biliwn ychwanegol y flwyddyn erbyn 2035 drwy ddefnyddio egwyddorion economi cylchol yn ymarferol a rhoi enghreifftiau ymarferol lle gall y sector cyhoeddus edrych i leihau gwastraff ac adnoddau ym mhrosiectau'r dyfodol. Dyma gynnydd o 12.5% yn nhrosiant sector amgylchedd adeiledig Cymru sy'n creu 7,300 o swyddi (gros). Gallwch hefyd gymryd ysbrydoliaeth o rai o'r prosiectau a grybwyllwyd yn y [Gwobrau Adeiladu Arbenigrwydd](#) diweddar, megis yr Ystafell Ddosbarth Actif. Mae ystyried pa mor 'wyrdd' yw'r adeiladau hyn, o ran effeithlonrwydd ynni ac adeiladu cynaliadwy, yn fuddugoliaeth gyflym i chi fel BGC.

Beth allwch chi ei wneud fel Prif Weithredwr, Cadeirydd neu Arweinydd nawr i liniaru effeithiau colli'r amgylchedd a bod yn fyw cyfrifol ar lefel fyd-eang? Mae ansawdd aer yn bryder arbennig i'ch sir, yn bennaf oherwydd y gwaith dur a'r lefelau traffig. Mae'n dda clywed bod lefelau wedi gwella yn ystod y blynyddoedd diweddar, ond mae angen i chi feddwl am effeithiau tymor hir hyn ar genedlaethau'r dyfodol. Er bod y sector cyhoeddus yn gyfrifol am gyfran eithaf bach o allyriadau Cymru, rydych mewn sefyllfa unigryw i ddylanwadu ar allyriadau yn llawer mwy ehangach mewn meysydd megis trafndiaeth, ynni, defnydd o dir a chaffael. [Yn ddiweddar, cyhoeddodd Llywodraeth Cymru](#) lefelau o allyriadau carbon wedi'u hisrannu yn ôl awdurdodau lleol a rhyddhaodd

hefyd [Alwad am Dystiolaeth](#) i archwilio'r dulliau mwyaf effeithiol i gael sector cyhoeddus carbon niwtral erbyn 2030. Byddaf yn cynnal digwyddiad ar 9 Tachwedd, mewn partneriaeth â Llywodraeth Cymru a Cyfoeth Naturiol Cymru i: archwilio sut gall gwasanaethau cyhoeddus yng Nghymru gynnwys pobl wrth gydweithio ar eu gwaith a'i integreiddio, cymryd mwy o ystyriaeth o oblygiadau carbon tymor hir eu gweithgareddau, a helpu i atal effeithiau newid yn yr hinsawdd rhag gwaethygu.

Mae'r DU wedi addo gwaredu allyriadau erbyn 2050 ac mae Llywodraeth Cymru wedi addo creu mwy o swyddi gwyrdd. Ond er bod Cymru'n lle â llawer o botensial i ddarparu ynni naturiol, dim ond 10% o drydan Cymru yn 2013 a ddarparwyd drwy ynni adnewyddadwy. Y llynedd, lluniodd Pwyllgor Amgylchedd a Chynladwyedd Cynulliad Cenedlaethol Cymru '[Dyfodol Ynni Craffach i Gymru](#)', gydag 19 o argymhellion ar gyfer sut gallai Cymru drawsnewid ei hymagwedd at ynni. Yn ddiweddarach, lluniodd Smart Energy GB adroddiad ar '[A Smart Energy Future for Rural Areas](#)' gan roi enghreifftiau ac astudiaethau achos o ardaloedd gwledig ledled y DU sy'n gwneud y newid hwnnw. Efallai y bydd y [seminar](#) hwn gan Wasanaeth Ymchwil Cynulliad Cenedlaethol Cymru a Chymdeithas Ddysgedig Cymru yn fuddiol. Mae'n cynnwys sylwadau gan arbenigwyr ynni blaenllaw Cymru a'u myfyrdodau ar ddyfodol ynni adnewyddadwy yng Nghymru. Cynhelir seminar cyweirnod [Fforwm Polisi Cymru](#) ar 7 Rhagfyr eleni, gyda ffocws ar flaenoriaethau ar gyfer polisi ynni, datblygu'r sector yng Nghymru a chynyddu buddsoddi mewn ffynonellau adnewyddadwy.

Dyma gyfle i fwyafu eich cyfraniad at y saith nod llesiant a chreu cysylltiadau rhwng eich amcanion. Mae adroddiad yr [Ymddiriedolaeth Bywyd Gwyllt yng Nghymru ar isadeiledd gwyrdd](#) yn amlinellu sut mae isadeiledd gwyrdd yn cyflwyno ystod eang o fuddion economaidd, cymdeithasol ac amgylcheddol profedig, pendant a chost-effeithiol. Hefyd, mae gan [Gomisiwn Dylunio Cymru](#) astudiaethau achos ac adnoddau ar ddylunio sy'n canolbwyntio ar ddefnyddwyr, yn mwyafu effeithlonrwydd ynni ac sydd wedi'i brofi i wella adferiad iechyd cleifion yn sylweddol. Ym mhob un o'r meysydd hyn, gall fy swyddfa eich cysylltu â'r bobl a'r sefydliadau hyn a allai eich cynorthwyo wrth i chi ddatblygu'ch gwaith.

Mae llawer o'r bobl yng Nghastell-nedd Port Talbot yn dibynnu ar eu hamgylchedd i gael incwm, bwyd, dŵr a hamdden. Yn y dyfodol, mae effeithiau newid yn yr hinsawdd yn debygol o achosi sychder yn yr haf, sy'n golygu diffyg dŵr, dirywiad mewn bioamrywiaeth ac effaith wedyn ar

amaethyddiaeth. Sut ydych chi'n ystyried effaith economaidd bosib hinsawdd newidiol? Os ydych chi'n bwriadu defnyddio'ch adnoddau naturiol er budd economaidd, sut ydych chi wedi ystyried effaith tymor hir digwyddiadau tywydd eithriadol ar yr adnoddau hyn? Sut gallwch chi ddefnyddio senarios i ddychmygu pa gamau gweithredu ataliol y gallech eu cymryd i ddiogelu amaethyddiaeth, cyflenwadau dŵr a thrafnidiaeth mewn achos o dywydd eithriadol? Mae [adroddiad 'Making it Happen' diweddar Zero Carbon Britain](#) yn nodi pa gyfrifoldebau sydd gan bob un ohonom i genedlaethau'r dyfodol i weithredu ar newid yn yr hinsawdd nawr. Rwy'n gofyn i chi ddangos ystyriaeth o effeithiau tymor hir digwyddiadau tywydd eithriadol a fydd yn peri risgiau posib i'ch ardal. Rwy'n eich annog i ystyried effaith newid yn yr hinsawdd ar Flaenau Gwent, fel ardal â 9 ardal gymunedol mewn perygl o lifogydd. Effeithiodd llifogydd ar gartrefi a busnesau'r llynedd mewn nifer o siroedd ac effeithiodd llifogydd eithriadol ar Bort Talbot, Castell-nedd a Baglan chwe blynedd yn ôl. Mae asesiadau lles yn dangos sut mae llifogydd yn effeithio ar iechyd a lles pobl ymhell ar ôl y digwyddiad, gydag effaith andwyol ar bobl fwyaf diamddiffyn ein cymdeithas. Amcangyfrifir bod cost flynyddol ddisgwyliedig difrod [i eiddo preswyl oherwydd llifogydd yn £22 miliwn](#), felly mae deall sut mae digwyddiadau tywydd gwahanol yn effeithio ar gymunedau daearyddol a demograffig gwahanol yn hanfodol i atal hyn.

Gall cynnwys pobl yn y ffordd y rheolir eu cymuned hefyd gael effaith gadarnhaol ar helpu i wneud yr amgylchedd lleol yn fwy cadarn. Mae [gan NESTA arweiniad](#) ar weithio gyda chymunedau i fynd i'r afael â newid yn yr hinsawdd, gan gynnwys y 'Big Green Challenge', lle newidiodd cyfranogwyr eu ffordd o fyw i leihau eu hól troed carbon. Mae prosiectau fel ['GlawLif' Dŵr Cymru](#) yn awgrymu ffyrdd y gall pob un ohonom liniaru effeithiau llifogydd, ac mae enghraifft eithafol yn cynnwys [Ynys Eigg yn yr Alban](#) lle mae'r gymuned yn cael effaith gadarnhaol ar eu hamgylchedd drwy gyflwyno cynlluniau ynni cymunedol adnewyddadwy, adeiladu busnesau cynaliadwy a gwella bioamrywiaeth. Mae hyn yn amlwg yn dechrau gyda helpu pobl i ddatblygu'r hyder a'r wybodaeth i gael mynediad i'w hamgylchedd lleol. Yn gysylltiedig â'ch amcanion cynharach, gall ennyn cyfranogiad pobl ynghylch lle ac achos cyffredin fod yn bwerus iawn. Mae prosiect ['Coed Actif' Cyfoeth Naturiol Cymru'n](#) enghraifft o sut gellir annog pobl i fynd allan i'r awyr agored, gwarchod eu hamgylchedd a mwynhau'r effeithiau cadarnhaol ar eu hiechyd a'u lles ac, fel uchod, mae 'rhagnodi cymdeithasol' yn dod yn fwyfwy cyffredin i drin cyflyrau iechyd. Sut gallwch gynnwys 'rhanddeiliaid anarferol' wrth archwilio'r camau i fodloni'r amcan hwn?

Er enghraifft, rydych wedi nodi sut mae trefoli a diwydiant yn niweidio cynefinoedd naturiol y sir. Bydd cydweithio gyda busnesau wrth i chi gymryd camau i fodloni'r amcan hwn yn bwysig i warchod a gwella'r tir ac oedi'r dirywiad mewn bioamrywiaeth. Ar gyfer pob un o'r camau hyn, defnyddiwch ddiffiniadau'r nodau llesiant i feddwl am sut gallwch wneud rhywbeth yn wahanol i gael yr effaith fwyaf, a chwiliwch am ffyrdd i integreiddio ar draws lawer o'ch camau drafft. Er enghraifft, sut gallwch chi alluogi cyfleoedd gwirfoddoli corfforaethol sy'n ceisio gwella cydnerthedd yr amgylchedd naturiol? Pa gynlluniau gwirfoddoli allai helpu i greu Castell-nedd Port Talbot sy'n fwy cyfrifol ar lefel fyd-eang? Sut gall pobl annog cydraddoldeb trwy eu gwirfoddoli a chydlyniant yn rhai o'ch cymunedau? Mae gan ['Busnes yn y Gymuned'](#) amrywiaeth o ffyrdd ymarferol i fusnesau weithio gyda'i gilydd a chymryd camau gweithredu i helpu i fynd i'r afael â rhai o'r problemau amgylcheddol a chymdeithasol allweddol sy'n wynebu cymdeithas.

Mae'n gadarnhaol bod yr amgylchedd naturiol yn cael ei ddefnyddio ar gyfer twristiaeth hefyd, gyda thros 2 filiwn o ymwelwyr â'r sir y llynedd. Mae diddordeb gennyf yn sut y gallwch annog twristiaeth gynaliadwy yng Nghymru, efallai trwy weithio'n fwy rhanbarthol i gysylltu asedau amgylcheddol gwych, megis coetiroedd, parciau a safleoedd o ddiddordeb arbennig gyda chyfleoedd teithio llesol, cludiant cyhoeddus ac, ar yr un pryd, fod o fudd i fusnesau lleol? Mae hyn yn gofyn am ffocws yn seiliedig ar leoedd wrth gynllunio a ffocws ehangach ar les amgylcheddol, cymdeithasol a diwylliannol ardal - yn hytrach na budd economaidd yn unig. Yn gysylltiedig â'r ansawdd aer gwael yn rhai rhannau o'r sir, sut gallwch wrando'n well ar gymhellion pobl dros ddefnyddio eu ceir yn hytrach na mathau eraill o drafnidiaeth? Mae rhai BGC yn cyflwyno manau i wefru ceir trydan a cheir trydan a rennir yn eu sefydliadau i annog y newid hwn. Ystyriwch pa gamau gweithredu ymarferol y gallwch eu cymryd nawr er mwyn bod o fudd i genedlaethau'r dyfodol.

Mae llawer o BGC yn ceisio gwarchod eu hamgylchedd ac ymgymryd â mwy o waith i ddeall y peryglon i'w cymunedau, gan gynnwys Blaenau Gwent, Caerffili, Bro Morgannwg, Powys, Sir Gâr a Cheredigion.

Gobeithiaf fod y cyngor hwn wedi bod o fudd i chi wrth symud ymlaen at gyhoeddi cynllun lles ar gyfer ymgynghoriad ffurfiol. Cysylltwch â fy nhîm os oes angen manylion cyswllt pellach arnoch ar gyfer unrhyw un o'r sefydliadau ac adroddiadau y cyfeiriwyd atynt yn y llythyr hwn.

Rwyf hefyd yn dysgu'r ffyrdd gorau o gynghori, cefnogi a monitro sut mae cyrff cyhoeddus yn ceisio defnyddio'r pum ffordd o weithio a mwyafu eu cyfraniad at y saith nod llesiant, felly byddwn yn croesawu unrhyw adborth gennych chi, eich swyddogion cefnogi a Phwyllgor Craffu BGC Castell-nedd Port Talbot o ran sut rwyf wedi dewis ymdrin â'r ddyletswydd statudol hon a'r cyngor rwyf wedi'i roi.

Edrychaf ymlaen at dderbyn fersiynau diweddarach o'ch cynllun lles a gofynnaf i chi gadw mewn cysylltiad â mi a'm tîm.

Yn gywir,

Sophie Howe

Comisiynydd
**Cenedlaethau'r
Dyfodol**
Cymru

**Future
Generations**
Commissioner
for Wales